

UMĚNÍ

ROČNÍK XLII/ 1994

- Rostislav Švácha**, Josef Chochol: Pokus o intimnější portrét, s. 21-49.
Karel Srp, The Anguish of Rebirth, s. 74-84.
Jan E. Svoboda, K uskutečněné rekonstrukci „Traubovy víly“ v Praze Střešovicích, s. 92-93.
Anežka Merhautová, Ikonografie Vjezdu do Jeruzaléma v tzv. Vyšehradském kodexu, s. 116-119.
Alena Vlasáková, Ikonografický program Zvěstování Panny Marie, zv. Zrcadlo kaple v pražském Klementinu, s. 120-140.
Václav Vančura, Jan Jiří Šlancovský, s. 141-156.
Lubomír Slaviček, Drobné příspěvky k dějinám lóbkowiczské obrazárny v Roudnici, s. 157-162.
Antonín Jirka, Jan Rudolf Bys: Dvě lovecká zátíší na zámku Žleby, s. 162-163.
Lubomír Slaviček, K činnosti Jana Bedřicha Kohla pro pražskou Loretu, s. 164-166.
Miloš Suchomel, Příspěvek k biografii Jelínků z Kosmonos, s. 166-170.
Václav Vančura, Dílna Matouše Václava Jäckela, s. 194-210.
Ingrid Ciulisová, Kult gotiky a dejespis umenia, dóm sv. Albžbety v Košiciach, s. 222-229.
Josef Krása, Zobrazení české koruny (1982), s. 267-274.
Beket Bukovinská, K problematice původu a datování českého korunovačního jablka a žezla s. 275-287.

- Nina Bažantová - Milena Bravermanová - Alena Samohýlová**, Korunovační roucha českých panovníků, s. 288-307.
Petr Chotěbor, Korunní komora. Průzkum středověkých detailů a zpráva o nejmladších opravách, s. 308-310.
Tatána Petrasová, Krannerova oprava Korunní komory v katedrále sv. Víta v letech 1866-1868, s. 311-318.
Dana Stehlíková, Tři nevěstné zlatnické práce z Prahy. Předběžná zpráva, s. 319-323.
Milan Togner, Románské maliarstvo na Slovensku, s. 324-338.
Rostislav Svácha, The Lemberger-Gombrich Villa in Vienna by Jan Kötter, s. 388-392.
Bohumil Štverák, Materiálový průzkum zlata korunovačních klenotů českých, s. 397-399.
Zuzana Vsetečková, Nástěnné malby v domě „U kohouta“ čp. 2/1 na Staroměstském náměstí v Praze, s. 399-404.
Klára Benešová, Barbara Baumüller, Der Chor des Veitsdomes in Prag: Die Königskirche Kaiser Karls IV., s. 407-413.
Jan Royt, Exegese nebo ilustrace? Deuterokanonické knihy Starého zákona a ikonografie, s. 419-426.
Vít Vlnas, Tomáš Sekyrka, Peter Cornelius v Praze, s. 427-444.
Alena Schulzová, Antické sklo v olomoucké univerzitní sbírce, s. 459 až 461.
Jaromír Dušek, Poznámky k typu koně - plastiky Adriaena de Vriese, s. 469-471.
Jan E. Svoboda, Neznámí známi: bratři Waigantové, s. 474-479.

JÍŘÍ VARHANÍK

RECENZE

PIARISTÉ V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU 1631 - 1950

M. ZEMEK, J. BOMBERA, A. FILIP

Prievidza 1992. 325 stran, bez ilustrací, vyjma první a poslední strany obálky brožovaného vydání.

Po úvodním slově z rukou generála řádu Josefa Marii Balcellse a předmluvě Metoděje Zemka, který je hlavním autorem publikace, se kniha v 1. kapitole věnuje rozvoji piaristických komunit v českých zemích (s. 3-25). Vloženy jsou zde poměrně široce dějiny piaristů ve středoevropském regionu, kde vznikla také první mimoitalská provincie řádu již roku 1634. V následující kapitole, s názvem II. Jednotlivé komunity (s. 27 - 79), se autoři věnují vzniku celkem sedmnácti domů piaristů v Čechách a na Moravě, stavebním vývojem a uměleckou výzdobou kolejí a k nim přináležejících kostelů. III. kapitola (s. 81-91) se zabývá duchovní činností piaristů, IV. školstvím (s. 93-124), V. výtvarným uměním (s. 125 až 134), VI. piaristickým divadlem (s. 135-164), VII. hudbou (s. 165-187), VIII. noviciáty (s. 189-203), IX. filosofií, teologií a homiletikou piaristů (s. 205-217), X. knihovnami a archivy (s. 219-231), XI. vědci a spisovateli z řad piaristů (s. 233-255), XII. vývojem řádu v 19. a 20. století (s. 257-265, resp. 267). Poslední XII. kapitola (s. 269-279) podává základní prameny a literaturu věnující se probírané problematice; následují rejstříky osob a míst. Kniha doplňuje německé a italské resumé (s. 313-324) a epilog z rukou editora, P. Pavola Kollára Sch.P. Nakonec je připojen obsah, kterým se však lze v některých

částech řídit pouze podmíněně, protože v některých kapitolách jsou jeho stránkové odkazy mylné.

Z hlediska dějin architektury je pro nás zvláště zajímavá druhá kapitola knihy. Bohužel při bližším pohledu odhalíme řadu drobnějších, ale někdy i závažnějších chyb. Můžeme tak třeba přehlédnout *baronku Pernštejnou*, ale chybné údaje o stavbě litomyšlského piaristického chrámu stěží omluvíme. Tomuto vývojově důležitému kostelu bylo totiž věnováno již několik studií a článků,¹⁾ které autoři opomenuli, ale z nichž známe podrobné údaje o průběhu stavby. Tak smlouvu o výstavbě nového kostela uzavřel s Giovannim Battistou Alliprandim až František Václav Trautmannsdorf roku 1714 a František Maxmilián Kaňka ji ve skutečnosti převzal v roce 1719 a teprve on dokončoval průčelí a vtiskl konečnou podobu jednotlivým architektonickým detailům. Při pojednání o Litomyšli zřejmě autoři piaristický areál ani neviděli, proto nepochopili existenci samostatné budovy gymnasia, nezávislé na koleji. Neznalost místa se projevuje i v popisu ostrovských piaristických staveb: zmíněná výzdoba totiž nepatří kapli sv. Kříže, ale P. Marie Einsiedelské. Z blíže neznámých důvodů byl také jako autor plánů novostavby piaristické koleje v Kosmonosech označen Giovanni Battista Alliprandi místo Giovannioho

Battisty Maderny, tehdejšího černínského dvorního architekta. Hlavní oltář v kostele sv. Kříže buď není z roku 1736, nebo spíše nepochází od Františka Maxmiliána Kaňky, který již v této době nesloužil u Černínů. Hovořit o rychnovském kostele jako o původně gotické stavbě z let 1592 až 1604, není příliš korektní, i když je tato nešťastná formulace převzata z Uměleckých památek Čech; průčelí však nepochází z r. 1703 ale vzniklo o deset let později. Zvláště pozoruhodné je pak situování Doupova jako předměstí Kadaně; ovšem celá stať o Doupovu je zmatená, ani slovo zde není o jezuitské koleji, která předcházela piaristickou, získanou právě zrušením Tovaryšstva Ježíšova. Neméně zmatené je však i líčení výstavby pražské koleje a gymnasia, kde není zmíněn ani architekt Anton Müller, pracující v té době i pro jiné piaristické koleje. Empirový kostel sv. Kříže na Novém Městě pražském nemohl, jak tvrdí autoři, vzniknout současně se stavbou rokokové koleje. Gymnasium při pražské koleji, nenechal zřídit stát, ale je autentickou piaristickou stavbou z let 1809 až 1813 (nikoliv 1820), souběžnou právě s kostelem sv. Kříže. O piaristické výstavbě konviktu při gymnasiu, zahájené r. 1828, není ani zmínka²⁾. Vedle těchto chyb se objevuje i řada překlepů či nesprávných prepisů jmen, vytvářející další zmatek. Pomineme-li nejednotný způsob psaní šlechtických titulů, přepisovaných někdy až s pikantní roztomilostí (*komtesa de Clari*, *Norbert hrabě Kolouvat-Libštejnský*) a někdy vytvářející i dosud neznámé rodové odnože (*Josef hrabě Kinský z Chudenic*), je volné utváření jmen architektů přece jenom zavádějící. Tak pod *Fr. Pavlíčkem* se jistě skrývá František Paviček (nebo snad lépe Pawitschek) a pod *B. Carathim* Francesco Caratti. Řada dalších překlepů ukazuje na malou pozornost autorů závěrečným korekturám, a snižuje tak věrohodnost uvedených údajů (např. kazatelna v Litomyšli není z r. 1742 ale 1842). Nepřesnosti, způsobené závěrečnými korekturami, však zřejmě nemůžeme připsat autorům, protože se v textu objevují i určité slovakismy.

Další kapitoly nedovedeme přesně posoudit, ale působí dojem, že byly zpracovány s větší péčí, opírají se o bohaté pramenné materiály a literaturu. Snad jen kapitola, věnující se duchovní činnosti piaristů, je pojata příliš obecně. Kapitola o školství naopak dává dobrý přehled o průběhu výuky, o systému organizace školství jak všeobecně, tak konkrétně u piaristů. V kapitole o výtvarném umění jsou některé omyly z úvodních historií jednotlivých konventů napraveny, ale i zde se objevují výroky, s nimiž nelze zcela souhlasit. Tak není dobré zároveň označit G. P. Tencallu za protobarokního manýristu a naopak Orsiho či Carattiho za představitele raného baroka. Caratti ostatně navíc pro piaristy nikdy nestavěl, takže do výběru vůbec nepatří, na rozdíl od již zmíněného A. Müllera, který se však ve výběru neobjevuje. Specifika staveb piaristických areálů je poněkud nepřesně viděna ve zvláštnostech dispozičního řešení konventních budov jako takových. Opět se zde opakují chyby z úvodních textů, v nichž se nerozlišují prostory jednotlivých typů škol a nerozlišuje se ani skutečnost, zda kolej byla vybudována piaristy či jen jimi převzata. Proto nepřekvapí ani tvrzení, že školní budovy často tvoří samostatná křídla. Další kapitola (o divadle) působí velmi zasvěceným doj-

mem a na svém konci přináší i pozoruhodný přehled divadelních produkcí v jednotlivých piaristických komunitách. Se stejnou péčí a znalostí je pojata rovněž kapitola věnující se hudbě v piaristických kolejích. Výborně zpracovaná kapitola o novicích měla podle našeho názoru spíše tvořit součást kapitoly o piaristickém školství. Částečně to platí i o další kapitole, věnující se piaristické filosofii, teologii a homiletice, která dává dosti dobrý přehled o jednotlivých dilech.

Oddíl věnující se knihovnám a archivům jednotlivých kolejí opět zaujme přehledem struktury děl na základě soudobých inventářů. Pro badatele je vhodný i stručný přehled archivních fondů, které se zachovaly. Z drobných medailonů o nejvýznamnějších piaristických učencích je třeba vzpomenout partie věnované Františku I. K. Halaškovi, přírodovědci, z dějepisců je pochopitelně největší pozornost věnována Gelasiu Dobnerovi, dále Adauctu Voigtovi a Jaroslavu Schallerovi, kteří byli zároveň významnými osobnostmi i českého národního obrození.

Proti této části představující nejvyšší hodnoty, je kapitola pojednávající o řádu v 19. a 20. století obrazem postupného zániku řádu, tolik významného pro kulturu 18. století. A to i přesto, že žádná piaristická komunita nebyla během josefinských reforem zrušena. Snaha státu regulovat výuku však postupně vedla k omezení působnosti řádu, až nakonec měla českomoravská provincie v roce 1937 pouhých 15 členů. Úplně pak byla likvidována, spolu s ostatními řádovými komunitami, v noci ze 13. na 14. duben 1950. Na osudu litomyšlského rektora Ambrože Františka Stráženského, odsouzeného v rámci tzv. studentského procesu, je velmi dobře dokumentován osud piaristů v diktatuře proletariátu.

Přes dílčí nedopatření je třeba hodnotit knihu jako velmi přínosnou, a je třeba jen litovat, že místo jejího vydání nedovolilo její větší rozšíření i v Čechách. Poněkud pozdní recenze tohoto díla je vlastně dána i touto skutečností.

PAVEL VLČEK

1) O. Schulz, Der Bau der Piaristenkirchen in Leitomyšl im Jahre 1714-1730, Jbuch der Zentrall-Kommission..., N.F. II, Viedeň, 1904, s. 205-12; V. Naňková, Mikuláš Rossi a stavba piaristického kostela v Litomyšli, Umění III, Praha 1955, s. 164-66; M. Skřivánek, Materiály k dějinám Litomyšle, zpráva č. 5, Litomyšl 1979, s. 114.

2) Ani zde tak není využita monografická literatura (J. Vávra, Nástin dějepisu české realky pražské, Almanach bývalých žáků české realky pražské, 1893, 15-46; J. Brožová, Kostel a klášter piaristů v Praze, Ochrana památek 27/1952, 36-38).